

התוכנית ישראל-פרגוואי משנת 1969

בשנת 1969 יזמה ישראל תוכנית סודית לעודד הגירה מרצון של פלסטינים מעזה לפרגוואי, במטרה להעביר 60,000 אנשים כחלק מאסטרטגיה דמוגרפית לאחר מלחמת ששת הימים ב-1967. התוכנית אושרה רשמית בהחלטת ש"ן ט/24 ב-29 במאי 1969, והשתתפו בה בכירים, כולל ראשת הממשלה גולדה מאיר וראש המוסד צבי זמיר. התוכנית הבטיחה לפלסטינים חיים חדשים בחו"ל עם תמריצים כספיים, קרקע, עבודה ותמיכה בהשתלבות תרבותית. עם זאת, רק 30 אנשים הועברו לפני שהתוכנית קרסה ב-1970 לאחר אירוע אלים שחשף את כשלונותיה. עבור הפלסטינים המעורבים, החוויה התאפיינה בהונאה עמוקה: הובטחה להם עתיד בברזיל, אך במקום זאת הם ננטשו בפרגוואי ללא המשאבים או התמיכה שהובטחו. מאמר זה מתמקד בעדויותיהם כדי לשפוך אור על המחיר האנושי של מדיניות זו שנכשלה.

מסגרת התוכנית וההבטחות

היזמה, שתוכנה על ידי המוסד ותואמה דרך סוכנות הנסיעות הישראלית פטרה, בבעלות גד גרייבר, הוציעה לפלסטינים בעזה חבילה מפתה: תשלום חד-פעמי של 100 דולר (כ-750 דולר כיום), כיסוי מלא של הוצאות הנסיעה, אישור שהייה מידי במדינה המארחת, דרך לאזרחות תוך חמש שנים, קרקע חקלאית, הזדמנויות עבודה ותמיכה בהשתלבות תרבותית, כולל סיוע בלימוד שפה. פרגוואי, תחת הדיקטטור אלפרדו סטרוסנר, הסכימה לקבל את המהגרים תמורת תשלום של 33 דולר לאדם, עם מקדמה של 350,000 דולר עבור ה-10,000 הראשונים, במחשבה שישמשו ככוח עבודה לפיתוח חקלאי.

עבור הפלסטינים, ההבטחות היו מפתות במיוחד. עזה ב-1969 סבלה מקיפאון כלכלי ולחצים של הכיבוש הישראלי, מה שהפך את הסיכוי להתחלה חדשה בברזיל – מדינה שהודגשה לעיתים קרובות במאמצי הגיוס של פטרה – למאוד מושך. סוכנים שיווקו את התוכנית כהגירה מובנית עם עבודה, חלקות קרקע וסיוע בלימוד פורטוגזית או השתלבות תרבותית, תוך פנייה לאנשים שנואשו ליציבות. ההבטחה של ברזיל, עם קהילת הדיאספורה הערבית המבוססת שלה והזדמנויות כלכליות, עמדה בניגוד חד למציאות שציפתה להם.

עדויות פלסטיניות: מרומים ונטשים

עדויות הפלסטינים חושפות בגידה בוטה. סיפור חי אחד מגיע ממחמוד, פלסטיני שגויס דרך פטרה עם הבטחות לעבודה וקרקע בברזיל, כולל תמיכה בלימוד פורטוגזית והשתלבות בקהילה תוססת. הוא קיבל מסמכים וכרטיס טיסה, רק כדי לגלות עם הגעתו לאסונסיון, פרגוואי, שהוא הולך שולל. לא היתה ברזיל, לא עבודה, לא קרקע, ולא תמיכה בהשתלבות תרבותית – רק תשלום זעום של 100 דולר ומסמכי שהייה עם ערך מעשי מועט. סיפורו של מחמוד מייצג את ההונאה שחוו המעטים שהשתתפו, ומצאו את עצמם נטושים במדינה זרה ללא משאבים או קהילה.

עדויות אחרות משקפות את תחושת הנטישה הזו. 30 הפלסטינים שהועברו נאלצו להתמודד עם הנוף הלשוני והתרבותי של פרגוואי – הנשלט על ידי גוארני וספרדית – ללא התמיכה הלשונית שהובטחה. הקרקע החקלאית שהובטחה לא התממשה מעולם, ולא הוקמו תוכניות תעסוקה. המשתתפים חשו "מרומים" לעזוב את עזה, כאשר ציפיותיהם להגירה מובנית התנפצו מול המציאות של בידוד והזנחה. ההבטחה להשתלבות תרבותית, שהייתה קריטית להתאקלמות בחברה חדשה, נעדרה לחלוטין, והותירה

את היחידים להתמודד לבדם במדינה ללא דיאספורה פלסטינית שתציע תמיכה. נטישה זו העמיקה את תחושת הבגידה שלהם, כשהבינו שהם היו חלק מתמרון גיאופוליטי ולא מקבלי הזדמנויות אמיתיות.

הירי בשגרירות ב-1970: תגובה להבטחות שהופרו

קריסת התוכנית הואצה על ידי אירוע דרמטי ב-4 במאי 1970 בשגרירות ישראל באסונסיון. שני מהגרים פלסטינים, טלאל אל-דימסי וחאלד דרוויש קסאב, ירו והרגו את עדנה פאר, עובדת שגרירות, במעשה שלעיתים מתויג כמקרה הראשון של טרור פלסטיני בחו"ל. עם זאת, ההקשר מצביע על סיפור מורכב יותר. הפלסטינים ביקשו סיוע מהשגרירות לאחר שסוכן מוסד שהובטח – האחראי לארגון הנדל"ן והזדמנויות עבודה – לא הופיע. כאשר השגריר דחה אותם והתעלם מבקשותיהם, תסכולם התפרץ לאלימות.

אירוע זה מעלה שאלות לגבי התווית "טרור". מעשיהם של הגברים, אף שהיו טראגיים ובלתי מוצדקים, נראים כשורשיהם בייאוש מההבטחות שלא מומשו לגבי קרקע, עבודה ותמיכה. כשהרגישו נטושים על ידי ישראל ופרגוואי כאחד, התקפתם היתה פחות מעשה מתוכנן של אלימות פוליטית ויותר תגובה לבגידה ולהזנחה. הירי חשף את התוכנית לבדיקה בינלאומית, הוביל לתלונות של מדינות ערב באו"ם והביא לעצירת היוזמה. הוא גם הדגיש את עומק האכזבה הפלסטינית, כאשר ההבטחות שהופרו הזינו טינה וייאוש.

המחיר האנושי של הבטחות שלא מומשו

ההבטחות שלא מומשו השאירו השפעה עמוקה על הפלסטינים המעורבים:

- **הרס כלכלי:** התשלום של 100 דולר היה בלתי מספיק לחלוטין להקמת פרנסה בפרגוואי, שם לא סופקו עבודות או קרקע. משתתפים כמו מחמוד התמודדו עם קשיים מיידיים, ללא אמצעים לקיים את עצמם.
- **בידוד תרבותי וחברתי:** ללא תמיכה לשונית או תוכניות להשתלבות תרבותית, הפלסטינים נאבקו להסתגל לחברה דוברת גוארני וספרדית של פרגוואי. היעדר קהילה פלסטינית החריף את בידודם, בניגוד להבטחה להשתלבות בדיאספורה הערבית של ברזיל.
- **בגידה פסיכולוגית:** ההונאה – הבטחת ברזיל אך שליחה לפרגוואי – שחקה את האמון. ההבנה שהם היו כלי משחק באסטרטגיה הדמוגרפית של ישראל השאירה את המשתתפים עם תחושת ניצול ואובדן, שהוחרפה על ידי חוסר היכולת לחזור לעזה.
- **עקירה כפויה:** האופי ה"זולונטרי" של התוכנית היה מפוקפק, שכן הלחצים הכלכליים בעזה כפו השתתפות. ההטעה לגבי היעד והנטישה עם ההגעה העמיקו את תחושת העקירה.

עדויות אלה, אף שהוגבלו על ידי היקף התוכנית הקטן, מדגישות דפוס של ניצול. כישלון התוכנית נבע מחוסר יכולתה לעמוד בהתחייבויות אלה, והותיר את הפלסטינים תקועים ואת פרגוואי זהירה מפני מעורבות נוספת.

השלכות אתיות וגיאופוליטיות

הפגמים האתיים של התוכנית היו בולטים. מבקרים, כולל תומכי הפלסטינים, טוענים שהיא גבלה בעקירה כפויה, תוך ניצול הייאוש של עזה כדי להפחית את האוכלוסייה הפלסטינית. מעורבות המוסד, שתיווך את העסקה והפסיק בערך באותו זמן את ציד הנאצים בפרגוואי, הוסיפה לתפיסות של מניפולציה. הסודיות של ההסכם, שהוסתרה עד לירי ב-1970, הזינה האשמות על התנהלות לא אתית. פרגוואי, מחשש לתגובת נגד ממדינות ערב, התנערה במהירות, וסטרוסנר ביטל את התוכנית לאחר האירוע.

עבור הפלסטינים, החוויה חיזקה נרטיב של עקירה ואמון שבור. ההיקף הקטן של התוכנית – העברת 30 אנשים בלבד – תרם מעט למטרות הדמוגרפיות של ישראל, אך השאיר צלקות מתמשכות על המשתתפים. המחיר האנושי משקף את ההשלכות של מדיניות שהעדיפה אסטרטגיה על פני אנושיות.

מורשת ולקחים

תוכנית ישראל-פרגוואי משנת 1969 נותרה הערת שוליים בסכסוך הישראלי-פלסטיני, אך השפעתה על המעטים שהשתתפו היא עמוקה. עדויות פלסטיניות על עתיד מובטח בברזיל – עם קרקע, עבודה ותמיכה תרבותית – רק כדי להינטש בפרגוואי, חושפות את המחיר האנושי של ניסויים גיאופוליטיים. הירי בשגרירות ב-1970, שנגרם מהיעדרו של סוכן מוסד מובטח ודחיית השגריר, משקף את ייאושם של הנבגדים ומאתגר תוויות פשטניות כמו "טרור".

ככל שדיונים על הצעות הגירה דומות צצים, סיפורים אלה משמשים כאזהרה. מדיניות המונעת על ידי מטרות דמוגרפיות חייבת לתעדף שקיפות ותמיכה אמיתית כדי להימנע מחזרה על כשלונות 1969. עבור הפלסטינים המעורבים, התוכנית היא תזכורת קשה להבטחות שלא קוימו, קולם קריאה לאחריות מול עקירה והונאה.